Entrechat. *Dramă socială* şi *performanță culturală* în schițele lui Caragiale

Gabriela-Mariana LUCA[*]

Key-words: *literature, anthropology, society as theater, urban ritualisations, memory, conservation*

Antropologia şi literatura se întâlnesc de fiecare dată pe o punte foarte sensibilă. Rareori pot conviețui împreună, dar sunt imposibil de separat definitiv, unite adesea prin autor, text şi personaje ori, aşa cum sunt numite în ştiințele sociale, observator şi actanți pe teren specific. Cât de mult i se potriveşte operei lui Caragiale o lectură antropologică? Cât din text se bazează pe context şi ce înseamnă cu adevărat ritualizarea societății româneşti de la 1900 încoace? Acestea sunt întrebările cărora le vom căuta un posibil răspuns în rândurile de mai jos.

Cercetătorii anglo-saxoni contemporani, urmaşii lui Victor Turner (1982), consideră societatea un teatru, sarcina antropologului fiind aceea de a citi peste umăr replicile actorilor, uzanțele, semnificațiile. Problema memoriei, gesturile, manipulările lingvistice şi atenta observare a celuilalt sunt tot atâtea argumente pentru o astfel de analiză. Spunem despre societățile orale că sunt foarte conservatoare, în formă şi în conținut, sarcina lor constantă fiind tocmai respectarea nesmintită a tradiției. Ar putea fi acestea trăsăturile esențiale care îl definesc pe *eternul*, *actualul*, „efectul Caragiale" (Trandafir 2002) drept un rafinat antropolog. Acuratețea oralității stilului său este, de fapt, codul prin care ne recunoaştem acum, în personajele de atunci, într-o societate a cărei vreme „vremuieşte". Astfel, maestrul Caragiale se instituie în referință pentru o lume a cărei fire nu s-a schimbat aproape deloc, pentru simplul motiv de a nu fi avut timpul necesar. Însăşi filosofia, spunea Aristotel[1], „după descoperirea mai multor tipuri de techme răspunzând nevoilor" a trecut la altele, iar „matematicile în Egipt, mai întâi s-au format, fiindcă sacerdoților li se lăsa timp". Societatea românească a ultimilor 120 de ani, până foarte curând, nu a avut timp pentru reflecție, identificare şi schimbare. A călătorit şi s-a informat prin oaspeții, solii, mesagerii pe care i-a primit, s-a sprijinit cu încăpățânare proverbială (*când ne-o fi mai rău, ca acum să ne fie*) pe tradiție ca pe un cod genetic idealizat, socotit în mod eronat, firesc, incapabil de mutații în vremuri permanent schimbătoare, având grija zilei de mâine drept constantă unică. Caragiale este actual pentru că noi am rămas în timpul lui. Cu iluzia progresului repede trecătoarelor

[*] Universitatea de Medicină şi Farmacie „Victor Babeş", Timişoara, România.

[1] Metafizica, A, 1, 981 b (apud Vlăduțescu 1998: 20−25).

BDD-A1073 © 2012 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:43:08 UTC)

mode, tehnologii, guverne şi legi, ne bucurăm şi ne supărăm de şi pe aceleaşi lucruri, într-o statornică încuibare. *N-am avut timp* nu este o scuză, ci o coordonată istorică.

Caragiale. Portret de antropolog

În cercetarea antropologică, observarea participativă, teoretizată de Malinovski (1963), dacă se bucură de o privire mai depărtată ca cea la care ne invită Lévi-Strauss (1978), obținem obiecte de cercetare etnologică:

> orice societate diferită de a noastră este obiect, orice grup din societatea noastră, altul decât cel din care facem parte, este obiect, orice obicei al acestui grup însuși, la care nu aderăm, este obiect.

Se constituie, astfel, un demers intelectual precis care, pentru realizarea unui teren de calitate, cere etnologului competențe multiple: lingvistică, istorie, demografie, sociologie, psihologie, geografie etc. Se aşteaptă de la acesta, aşa cum Marcel Mauss scria, „un fapt social total". Această muncă se instituie, deci, într-o provocare serioasă care se măsoară prin capacitatea cercetătorului de a pătrunde moduri de gândire străine. Simpla prezență fizică alături de grupurile de studiu nu este o garanție suficientă pentru caracterul etnologic al unei lucrări. Paralel, nici absența de pe teren nu poate dizolva cercetări pertinente, cu o reală însemnătate antropologică, atunci când ele sunt formulate pe fondul unei temeinice pregătiri teoretice şi cu intuiția proprie unei vocații.

Antropologul ideal pe teren românesc urban, am putea spune despre Caragiale în lumina acestor coordonate teoretice. Delavrancea îl socotea, pe bună dreptate, „cel mai mare român din câți au ținut condei în mână". Românul acesta, copilul natural al lui Luca Caragiale (născut la Constantinopol) şi al Ecaterinei Caraboa, „Iencuțu, copilaşul nostru cel scump", nepot de bucătar grec din Kefallonia, cum îl desluşeşte Ioan Holban în ciuda declaratei origini idriote a scriitorului, I.L. Caragiale vede lumina zilei în localitatea prahoveană, Haimanale. Regăsim aici toate ingredientele necesare zămislirii unui observator pertinent al culturilor cu care a intrat în contact. Neaparținând la modul absolut niciuneia, s-a putut apleca cu obiectivitate asupra fiecăreia. Mai mult, elevul ploieştean a locuit apoi, printre altele, în chirie la Hagi Ilie Lumânărarul de la Sf. Gheorghe, în oraşul „plin de bulgari slivineni, ce abundă în hagii şi în jupâni, negustori, oameni cu rosturi, disprețuitori de mațe-fripte şi de coate-goale…" (Călinescu 1983: 489). Greu de uitat pentru că în casa de lângă era „grădina cu vişine turceşti pe care stăpânul le păzeşte cu biciul". Elevul s-a jucat în anul abdicării lui Cuza „de-a votul", foarte posibil aşa cum i-am surprins în România anului 1996, pe copiii dintr-un cartier gălățean ce se jucau „de-a partidele politice". La vremea aceea erau înregistrate aproximativ 200 de formațiuni politice[2]. Efervescent şi nestatornic în vreo poziție profesională, tânărul, apoi maturul Caragiale, cu greu a rezistat mai mult de câteva luni în slujbă. A fost pe rând copist, sufleor, funcționar, gazetar, berar, adică patron de berărie, spunea el, ca

[2] Legea partidelor politice nr. 27 din 1996 cu efect reducționist a reuşit să diminueze semnificativ numărul acestora la cca 40, spune Alexandru Radu în Revista „Sfera Politicii", nr. 162. Citățm câteva nume: Partidul pentru Patrie, Partidul României Europene, Uniunea Pensionarilor şi a Solidarității Sociale, Partidul Demnității Sociale, Partidul Forța Civică, Partidul Verde etc.

BDD-A1073 © 2012 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:43:08 UTC)

protest, „Ţară e asta, măi Costache”, ţară în care intelectual nu este plătit cum se cuvine. De fapt, aşa cum afirmă şi criticul George Călinescu, aceasta din urmă i se potrivea cel mai bine:

> Cu ascendenţi actori şi comercianţi şi laolaltă greci insulari, trăind numai în piaţa publică, refractari sublimului natural, Caragiale are instinctiv oroare de solitudine. […] El stă în parc ori pe peronul gării, pe unde trece lumea, după cum în genere îi place să stea la cafenea să privească pe indivizi, să le scruteze fizionomiile şi gesturile (Călinescu 1983: 492).

Excelent observator şi, în varii domenii, cunoscător al mediilor profesionale orăşeneşti, un împătimit al urbei de altfel, „Caragiale îşi joacă adesea «rolul» între text şi context” (Diaconu 2012: 44). Este un adevărat documentarist pe teren, cu un remarcabil talent de cineast. Scrierile sale, judecate în imagini, îndeplinesc un rol asemănător cu cel al cinematografiei narative şi reprezentaţionale. Sunt adevărate filme care povestesc o istorie situând-o într-un univers imaginar pe care, reprezentându-l, îl materializează. Dacă acceptăm că filmul este, aşa cum spunea Irving Thalberg, „mijlocul cel mai eficient de a arăta posterităţii cum trăim noi astăzi” (apud Şerban 2012: 5), parafrazând, putem spune că citind *Momentele şi Schiţele* lui Caragiale, putem arăta posterităţii cum erau bunicii noştri şi cât de mult le semănăm astăzi.

În general, a recunoaşte că un text literar are şi o natură antropologică înseamnă a recunoaşte natura sa profund socială, realitatea sa lingvistică, existenţa sa ca fapt textual, funcţia sa simbolică, complexitatea legăturilor care se stabilesc între acestea. Primul pas al unei astfel de lecturi constă în imersiunea în grupul social şi explicarea viziunii acestei lumi din perspectiva contextului istoric şi social care precede elaborarea operei. Se trece apoi la elucidarea raportului dintre text şi personalitatea care l-a produs prin abordare psihocritică, prin analiză semiotică şi mitocritică. Lectura textului din perspectiva dinamicii sociale ne conduce nemijlocit la identificarea cu propria cultură şi la conturarea propriul grad de autonomie în raport cu epoca descoperită. În cazul nostru, această epocă se întinde pe mai bine de un secol şi ne obligă la o verificare a fenomenului ritualizării ei.

Miezul şi marginea lumii lui Caragiale şi a noastră. Rit şi ritualizări în lumea ca teatru

În ştiinţele sociale, cercetarea se elaborează întotdeauna în interiorul unui context politic. În sprijinul acestei afirmaţii, Michel Foucault (1972) a arătat cum împrejurările istorice îşi exercită influenţa asupra întrebărilor care au cel puţin o şansă de a fi puse şi asupra răspunsurilor pe care le primim. Influenţa politicului asupra cercetării se arată şi mai sensibilă dacă este vorba despre o cercetare etnografică (Agar 1994). Etnografia ia problema în sens invers. Rolul ei este să dezvolte teorii care să arate interacţiunile dintre experienţele de viaţă şi concepte în cadrul grupurilor de indivizi. Acestea sunt fapte şi devin astfel istorie. Ioan Petru Culianu recunoaşte, însă, că istoricul are prea adesea tendinţa de a da faptelor, cronologiilor de evenimente, o importanţă mult prea mare şi uită de multe ori că aceste fapte au cauze extrem de complexe care nu se reduc doar la un numitor comun de natură economică. În încercarea de a construi discursul realităţii româneşti

BDD-A1073 © 2012 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:43:08 UTC)

a secolului al XX-lea şi a începutului de secol XXI, ne putem sluji de o reflecţie a lui Culianu, ce închide în metaforă un fapt cât se poate de real şi, de ce nu, repetabil:

> Ce şanse are oare o muscă apteră să-şi procure hrana în condiţiile noastre de climă? [...] O muscă apteră este, prin definiţie, o muscă „bolnavă", această mutaţie trebuind să-i suprime facultatea de a supravieţui. Şi totuşi, într-o anumită enclavă ecologică, numai aceste mutaţii, aceste produse aberante ale naturii au şansa de a se prezerva (Culianu 1994: 253).

Politica înseamnă control: controlul resurselor, al faptelor omeneşti, al proceselor de producţie, dar mai ales al circulaţiei informaţiei. În ceea ce priveşte controlul, cu siguranţă există mai multe modalităţi de a-l obţine. Controlul prin forţă a fost şi la noi întotdeauna practicat. Ne interesează însă acel control subtil atât de bine formulat de Foucault. Acesta nu forţează oamenii să facă un anumit lucru, mai curând face unele lucruri mai uşor de îndeplinit decât altele; le face posibile. Înainte de a continua, trebuie spus că sunt mai mulţi factori care au împiedicat de multe ori utilizarea conceptului de ritual pentru a explica fenomenele lumii noastre moderne, aspirantă la stilul de viaţă occidental. Tradiţiilor imemoriale fixe, repetate ca atare, li s-au adăugat cosmetizări de import. Ritualul a devenit performant datorită factorilor conjuncturali şi flexibilităţii în implementare (Stanley Tambiah)[3]. Să decupăm, spre exemplificare, crescendo-ul epic al momentului „revoluţiei" antidinastice din Ploieşti, din anul 1870, surprins de Caragiale, conştient de covârşitoarea influenţă a politicului asupra cutumelor sociale. Fişa personajelor din schiţa *Boborul* este edificatoare pentru orice încercare de conturare a unui ritual prin actanţii săi, fiecare rol fiind delimitat cu maximă responsabilitate dramatică: Autorul, Prezidentul, Stan Popescu, Poliţaiul, Poporul, Conspiratorii, Reacţiunea cea care vine cu trenul de la Bucureşti.

> Eram la Lipănescu-n grădină de vreo câteva ceasuri. Uraganul entuziasmului creştea mereu, când o onoare nenchipuită veni să-l ridice la paroxism. Prezidentul − el, în persoană! − urmat de un adiutant, veni să viziteze petrecerea noastră populară şi să spargă o oală cu poporul lui. Marele om ne zise câteva cuvinte. Era încântat de purtarea bravilor săi ploeşteni, cari au ştiut ca totdeauna să se sacrifice pentru libertate. A fost un fanatism; o furie! Oalele toate de pământ, căciulile-n sus şi «Ura! Vivat Republica»! Prezidentul a plecat, luând cu dânsul pe Stan Popescu, poliţaiul... Încet-încet, cu ultimii cârnaţi, cu ultimele fleici şi oale, se strecură şi poporul martir... Probabil cheltuiala frugalei gustări populare rămase să fie trecută în viitorul buget al Republicei (*Boborul*, 1896).

Sensul se poate fabrica. Nu există rit care să nu fie înconjurat şi de puţin text. „Invenţia unui rit presupune naşterea geamănă a unui discurs care să-l fondeze" (Fabre et al. 1993). Iată, în oglindă, o secvenţă pre-electorală din ziarul „Evenimentul Zilei", din 2 mai 2012:

> Peste drum, lângă Lacul Morii, primăria a dus şapte grătare fixe şi un nene dă încă patru doritorilor, gratis, în schimbul buletinului. E plin de locatarii blocurilor de alături. Se bea bere la pet de doi litri. Părerea e că-i mai bine decât anul trecut, că nu sunt gunoaie. […] Pe lângă grătarul ce dă în B-dul Aviaţiei, a mai băgat trei în curte. Vinde mititelul cu 2,9 lei cu pâine şi muştar. Sandu Cocoşatu', de la cârciuma

[3] Citat de Andréanne Pâquet, «Un regard anthropologique sur le rituel de la salle obscure » [pdf], *Retour au Sommaire du Gerse no 5.*

BDD-A1073 © 2012 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:43:08 UTC)

> omonimă poreclei sale, nu dă cifre: „Fără număr! Când o muri «Cocoşatu'» o să vândă ei mai mult!”. Micul lui e mai scump cu zece bani şi pentru pâine şi muştar mai pui 20. Iulian Mărgean, administratorul rivalilor, râde: „Noi zicem că îi batem şi ei invers!”. La ambii le merge (http://www.evz.ro/detalii/stiri/capitala-imbacsita-de-mici-si-bere-la-pet-979399.html#ixzz1x1BU8qI, consultat în 6 iunie 2012, ora 16.00).

În orice ritual procesul iniţiatic începe printr-o nedumerire. Celui care se minunează de comportamentele sociale străine lui i se răspunde de cele mai multe ori: „este un obicei”, „e din bătrâni”, „l-am moştenit”, „e tradiţia de pe la noi”. Niciodată nu este pomenit cuvântul „rit”. Roberto Da Matta notează în Brazilia de astăzi aceeaşi absenţă (Da Matta 1983). La fel şi Daniel Fabre (Fabre1987: 3−7), care explică fenomenul cu un plus de detalii specifice societăţii franceze contemporane. La o analiză atentă şi considerându-le pe fiecare drept sisteme organizate ierarhic putem obţine un numitor comun cu aceste valenţe, şi anume un *rit*. Paralel cu dezvoltarea semioticii, care acordă o atenţie deosebită intenţionalizării şi simbolisticii, sunt puşi în valoare patru poli de structurare a ritului: *referentul*, *efectul*, *actorul*, *semnul.* Repetitivitatea şi standardizarea prin care se definesc parţial riturile îndeamnă la o puternică valorizare a ideii stabilităţii lor în timp, precum şi la clarificarea chestiunilor legate de naşterea şi transformarea lor de-a lungul istoriei. Cu toate acestea, riturile se nasc, se dezvoltă, ating un punct culminant, pier, renasc sub alte forme. Făcând rituri din toate practicile simbolice ale societăţii noastre, din lucrurile pe care le capitalizăm, reţinând raporturile de sens ale acestor practici, alunecăm, parcă, în timpurile societăţilor de odinioară**.** Cum ar spune Daniel Fabre, ne purtăm ca şi cum evenimentele prezente ar fi o constantă parodică a ceea ce eram obişnuiţi să facem şi să credem. Apare astăzi, în schimb, la tot pasul replica pudrată cu superioritate dar şi cu regrete: „nu se mai face nimic ca altădată”. Pentru că am ales să discutăm doar coordonata politică, este momentul să invocăm aici îndemnul guvernului român de la 1918 către clasa politică: „Enrichissez-vous!”, îndemn ridicat la principiu de stat, la datorie naţională. *Îmbogăţiţi-vă*, este titlul (în franceză) al articolului publicat în ziarul „Patria”, nr. 43 din 1918 (apud Cheresteşiu 1947: 68), articol din care cităm:

> În sfârşit a bătut şi ceasul nostru. A fi român azi nu mai înseamnă a renunţa. Bugetul ne stă deschis. Slujbele înalte ni se îmbie de-a gata… Toate căile spre bunăstare, progres, lux chiar, sunt căi uşor de străbătut pentru fiecine. Enrichissez-vous!

Toată obida şi frustrarea politicienilor români din România devenită Mare, adunate de-a lungul anilor de dominaţie străină, răbufniseră. Îndemnul s-a instituit în temă de casă permanentă şi şi-a consolidat propriul ritual. Actanţii s-au schimbat, faptele sunt aceleaşi fie înainte, fie după Caragiale. Şi, ca o ironie a istoriei, marea masă a actorilor sociali rămâne cu nostalgia „lucrurilor bine făcute altădată”.

În ciuda faptului că termenul «rit» a conservat aura vechii utilizări canonice, singura cunoscută de dicţionarele secolului al XVII-lea, definiţia sa implicită trimite astăzi la ideea unui ansamblu de gesturi, de cuvinte şi obiecte înşiruite de o autoritate care deţine semnificaţia întrucât ea a formulat codul. Departe de eticheta strictă, derulată în interiorul bisericii, dar recunoscută de toată lumea drept rit, există nuanţe care apar în fiecare zi în orice fel de manifestare colectivă, oricât de puţin reglată ar fi ea, care sunt calificate drept rit sau ritual. Etnologia se alimentează din

BDD-A1073 © 2012 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:43:08 UTC)

aceste sensuri comune şi le alimentează, la rândul său, pentru că problema ritului, mereu resuscitată, este una fundamentală. Stâlpul de susținere al unei sărbători publice este știința pretinsă a unei origini, a unei surse care se consolidează în timp, care devine adevărată și, deci, un punct de referință. Van Gennep (1996) îl consideră pasaj material: un prag, o uşă etc. În societatea românească lucrurile importante se petrec în primul rând la masă, caracterul sacru al acesteia a rămas neumbrit prin integrarea orală a unei întregi spiritualități. La vremea sa, R. Hertz (1922) spunea că traversând un rit, o societatea devine conştientă de ea însăşi dar într-un mod indirect, după ce şi-a reflectat imaginea într-o lume a materialului. Se pare însă că etnologii, limitându-se în spațiu, încep să pună în evidență raporturi tot mai subtile între rit şi istorie. Explicația o dă faptul că atunci când o instituție dispare, sau mai curând se transformă din punct de vedere formal şi funcțional, riturile care o au drept punct de sprijin pot fi deopotrivă şi depăşite, şi noi. Rolul analistului este acela de decodor de simboluri. Scena ritualului nu-i compusă niciodată definitiv. Oricând pot apărea modificări, dispariția unor elemente sau introducerea de noi termeni. Întreaga imagine a istoriei contemporane este un puzzle imens cu o infinitate de piese care compun desenul prin inovații şi dispariții: guvernele, sportul, alegerile politice, sărbătorile împrumutate ce ies în stradă, în spațiul public. La aceasta putem adăuga difuziunile sociale ale modelelor rituale. Obținem astfel legături istorice, chiar dacă ipotetice, între cauze şi efecte. Este tocmai ceea ce ni se întâmplă nouă, românilor, ca neam. Profunda sa oralitate a consolidat societatea românească în conservatorismul ei. Clepsidra a încremenit parcă pentru noi la jumătatea secolului al XIX-lea.

> Putem asista la naşterea unui revoluționar caragialian: „Bravul meu revoluționar!... Numa, de nu şi-ar pierde ochiul − am gândit eu − că nu se mai poate popi!...” Ochiul nu şi l-a pierdut, din norocire; dar nu s-a popit; fiindcă de când cu împrejurarea din Piața Teatrului, a prins băiatul gust de politică. […] Se pot oare compara modesta carieră şi activitatea umilă a unui biet preot de sat, cu cariera şi activitatea unui cetățean din Capitală, care e chemat o dată pe an, regulat, în fiece primăvară, să determine direcțiunea politică a regatului român?!” (*Cum devine cineva revoluționar şi om politic...*?).

După cum putem asista la naşterea unuia postdecembrist, caragialesc, momentul 1989:

> „I-am zis si domnului preşedinte − asta când era el la cârma − nu va supărați, există mentalitatea asta că în județele unde nu s-a murit n-a fost Revoluție. Dumneavoastră sunteți om şcolit, eu sunt profesor de filosofie, nu vă supărați, dar raportul dintre parte şi întreg care e? Întregul e compus din părți de la Hegel, un mare gânditor, n-am zis-o eu − părțile fac întregul şi dacă iei o parte din întreg nu mai e întreg. Dacă județul Vaslui şi celelalte județe nu veneau pentru țară, nu mai era Revoluție. Bine că au fost şi județe care au trimis vagoane de ghioage ca să-i omoare pe ăia de la Timişoara, dar asta e alta problemă”, precizează profesorul Munteanu, aşa cum e cunoscut in tot oraşul. Profesorul vine doar din când în când la sediul asociației, şi la câteva minute îi sună telefonul cu disc de pe birou. De puține ori e căutat el, in cele mai multe cazuri oamenii cred ca au nimerit la consiliul județean. Apelurile se rătăcesc pentru că aparatul e pus „pe direct”, fiind o donație de la şeful

BDD-A1073 © 2012 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:43:08 UTC)

> judeţului pentru asociaţia revoluţionarilor" (http://www.eghid.ro/Actualitatea/NewsDetail.aspx?NewsID=10297, 21 decembrie 2006, articol nesemnat).

A aborda, deci, riturile contemporane în România presupune a regândi ritul şi a conştientiza o exigenţă hermeneutică, o exigenţă care să ne permită să înţelegem câte ceva din aspectele nevăzute ale vieţii noastre sociale. Ne îndreptăm spre o nouă definiţie a ritului, mult mai lărgită. În prezent, etnologii pun o întrebare absolut pertinentă: se mai poate vorbi de rit în societăţile contemporane? Oare etnologia nu introduce o analiză iluzorie – aceea care insistă pe înţelegerea ritului ca o cristalizare a unui sistem simbolic şi cognitiv ? Pericolul constă în a crea reţele semantice acolo unde este necesară numai deblocare emblemelor şi reproducerea lor. Un fapt a fost dovedit. Aşa cum spune Marc Augé (Augé 1992: 8), în lumea în care „putem face totul fără să mişcăm, în care mişcăm totuşi", un individ participă la un ritual, declanşează la nivel social o reacţie în lanţ care pune în mişcare un grup întreg şi, apoi, toată lumea face istorie. Ceea ce ne leagă de ceilalţi europeni (poate şi de restul lumii), din perspectiva discursului critic asupra societăţii (organizată tridimensional: mediu ambient, administrativ, politic, capabilă să producă şi să consume cultură), este, fără doar şi poate aceeaşi dualitate: includere-excludere. „Ceilalţi nu apar brusc în jurul nostru: de la cea mai fragedă vârstă, îi interiorizăm şi imaginile lor încep să facă parte din noi" este de părere Tzvetan Todorov (2009: 164). Menţionăm că şi în sfera excluderii există mobilitate socială, deşi mai puţin vizibilă.

Iată câteva exemplificări caragialiene ale unor coordonate fundamentale pentru orice analiză socială:

Proiectele macrosociale:

> Mai ales în politică mă consultă ca pe un oracol. A venit alaltăieri la mine; mi-a spus că a intrat într-o daraveră de păcură şi m-a rugat să-i spun tot ce ştiu despre americanul ăla, care vrea să ne cumpere ţara (*Politică înaltă*, 1899).

Vocaţia religiozităţii:

> Dumnezei − fluiere − alune prăjite − Bragadir − fisticuri − Luther − beigălă − Opler − călăreţi − orbeţi − birji − schilozi − automobile − zamparagii − guvernamentali − opozanţi − Visul Maichii Precistii − Minunile lui sf. Sisoe − Alexe, omul lui Dumnezeu… (*Moşii*, 1901).

Scenele mediatice:

> Aşteptând să-mi aducă o cafea, mă pomenesc bătut pe umăr cu multă discreţie... Un amic, reporter de ziar. A venit să asiste la plecarea suveranilor, spre a face cuvenita dare de seamă în ziarul său, un ziar foarte belicos (*Ultima oră*, 1900).

Spectaculozitatea scenariilor construite pe apartenenţa la un grup de influenţă şi orgoliile mărunte:

> Românul cât trăieşte trebuie să fie membru în mai multe societăţi; ba ceva mai mult, sunt români cari, chiar înainte de naştere, sunt membri în „Cornelia, societatea mamelor române pentru ajutorul mutual în caz de naştere"; iar alţii, chiar după ce mor, continuă a fi membri activi în societatea de îngropăciune mutuală: în schimbul unei neînsemnate cotizaţiuni, orice membru, la caz, doamne fereşte, de moarte, are dreptul a fi îngropat cu muzica (*Românii verzi*, 1901).

BDD-A1073 © 2012 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:43:08 UTC)

Terenul glisant pe care balansează indivizii din nucleul dur în încercarea de a formula proiecte de transformare:

> Ce a făcut Leonida Condeescu pentru urbea lui este imposibil de descris pe larg într-un cadru aşa de strâmt. Mă voi mărgini prin urmare a consemna, în liniamentele lor generale, unele din faptele sale cele mai importante, al căror mobil a fost totdeauna dorința fierbinte de a afirma importanța Mizilului, de a grăbi ridicarea Mizilului, de a realiza înflorirea Mizilului (*O zi solemnă*, 1899).

Toate acestea, fie atunci, fie acum, duc la redefinirea mai multor concepte sociale. Studierea datelor ce constituie cotidianul, în contextul unor observații de lungă durată şi cu metodele de investigație ale antropologiei, sprijinindu-se, pentru fiecare epocă, pe un documentarist precum Caragiale, permit, cu siguranță, numeroase deslușiri de esență în anatomia şi psihofiziologia societății româneşti contemporane, mai cu seamă a celei urbane. Vintilă Mihăilescu (2009), citându-l pe Gheorghiță Geană, reaminteşte că în România, etnologia rămânând foarte legată de şcoala gustiană, „știința națiunii, ancorată în cunoaşterea satului", a făcut ca ceea ce definim ca antropologie românească contemporană *să se instituționalizeze în loc să se profesionalizeze*. Este un adevăr care acoperă câteva decenii bune de cercetare etnologică oficială. Să nu uităm, însă, că etnologia urbană românească are o tradiție şi unul dintre părinții ei poate fi I.L. Caragiale.

Societatea românească este rezultatul unui complex proces de multiple fecundări, inclusiv din perioada celebrei ceauşiste omogenizări a populației, rareori lipsită de fulgurații naționaliste ori xenofobe, atât cât îi stă bine oricărei națiii conştientă de sine, dar şi de prezența celuilalt şi insuficient cercetate încă de antropologia românească. Ne-am obişnuit s-o contemplăm orbiți adesea de un singur detaliu, asemenea multor iubitori de artă privind la pictura *Bunavestire* al lui Francesco del Cossa, analizată magistral de Daniel Arasse în studiul său *Privirea melcului* şi a cărui concluzie este „nu vedeți nimic"[4].

Caragiale ştia, evident, toate acestea:

> Bărbatul care are copii cu o femeie de alt neam, sau viceversa, creşte la sânul lor nişte monştri, cari jumătate vor iubi până la nebunie neamul în mijlocul căruia au văzut lumina, iar jumătate îl vor urî cu înverşunare. Să ferească Dumnezeul strămbunilor noştri pe orice român sau orice româncă să dea naştere la aşa specimene teratologice!
>
> Acestea sunt principiile cari ne-au călăuzit când am pus bazele noii noastre societăți (*Români verzi*, 1901).

[4] „O ultimă întrebare: ştiați că gasteropodele au probleme de vedere? Mai rău, se pare că nu se uită la nimic. Se orientează altfel. În ciuda perechii de ochi de la capătul coarnelor perfect întinse, nu văd, practic, nimic; disting lucrurile după intensitatea luminii şi funcționează după «miros». Cossa ştia, evident, toate astea, la fel de mult cum ştiați şi dumneavoastră. Dar n-a avut nevoie de astfel de cunoştințe pentru a face dintr-un melc simbolul unei priviri oarbe. Nu ştiu ce credeți despre toată povestea dar, pe mine, sincer m-a dat pe spate" (Arasse 2008: 44).

BDD-A1073 © 2012 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:43:08 UTC)

Bibliografie

Agar 1994: Michel Agar, *Le rôle de l'ethnographie dans les politiques de soins aux Etats-Unis*, „La Revue Agora: Ethique, Médecine, Société”, 31: 95−105.

Arasse 2008: Daniel Arasse, *Nu vedeți nimic*, traducere din limba franceză de Laura Albulescu, Bucureşti, Editura Art.

Augé 1992: Marc Augé, *Non-lieux, introduction à une anthropologie de la surmodernité*, Paris, Seuil.

Aumont et al. 2007: Jaques Aumont, Alain Bergala, Michel Marie, Marc Vernet, *Estetica filmului*, traducere din limba franceză de Maria Mățel-Boatcă, Andreea Pop, Adina-Irina Romoşan, Cluj, Editura Idea Design & Print.

Caragiale 1972: Ion Luca Caragiale, *Opere alese*, Bucureşti, Cartea Românească.

Călinescu 1983: George Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Bucureşti, Minerva.

Cheresesteşiu 1946: Victor Chereseştiu, *Români şi Unguri*, Bucureşti, Editura de Stat.

Culianu 1994: Ioan Petru Culianu, *Eros şi magie în Renaştere*, Bucureşti, Nemira.

Da Matta 1983: Roberto Da Matta, *Carnavals, bandits et héros, les ambigüités de la société brésilienne*, Paris, Seuil.

Diaconu 2012: Mircea A. Diaconu, *I.L. Caragiale, fatalitatea ironică*, Bucureşti, Cartea Românească.

Fabre et al. 1993: Daniel Fabre et al., *Ecritures ordinaires*, Paris, POL.

Fabre 1987: Daniel Fabre, *Le rite et ses raisons*, „Terrain”, 8, p. 3−7.

Foucault 1972: Michel Foucault, *The arcaeology of Knowledge*, New York, Pantheon.

Lévi-Strauss 1978: Claude Lévi-Strauss, *Antropologia structurală*, prefață de Ion Aluaş, traducere din limba franceză de J. Pecher, Bucureşti, Editura Politică.

Malinowski 1963: Bronislaw Malinowski, *Les Argonautes du Pacifique Occidental*, Paris, Gallimard.

Mauss 1993: Marcel Mauss, *Eseu despre dar*, studiu introductiv de Michel Bass, traducere de Silvia Lupescu şi Dumitru Scorțanu, Iaşi, Institutul European.

Mihăilescu 2009: Vintilă Mihăilescu, *Etnografii urbane*, Bucureşti, Polirom.

Hertz 1922: Robert Hertz, *Le péché et l'expiation dans les sociétés primitives* (http://bibliotheque.uqac.uquebec.ca/index.htm).

Şerban 2012: Alex. Leo Şerban, *De ce vedem filme*, Iaşi, Polirom.

Trandafir 2002: Constantin Trandafir, *Efectul Caragiale*, Bucureşti, Editura Vestala.

Todorov 2009: Tzvetan Todorov, *Viața comună. Eseu de antropologie generală*, Bucureşti Humanitas.

Tourrel, Gerfaud 1999: Jean-Paul Tourrel, Jean-Pierre Gerfaud, *Méthodes et enjeux d'une lecture anthropologique d'un texte littéraire: le sacrifice de Katow*, ianuarie (www.enseignement-et-religions.org/).

Turner1982: Victor Turner, *From Ritual to Theatre*, The Human Seriousness of Play, PAJ.

Van Gennep1996: Arnold Van Gennep, *Riturile de trecere*, traducere de Lucia Berdan şi Nora Vasilescu, Iaşi, Polirom.

Vlăduțescu 1998: Gheorghe Vlăduțescu, *Filosofia legendelor cosmogonice româneşti*, Bucureşti, Paideia.

*** „L'Homme”, 164/2002, *Littérature et Anthropologie* (http://lhomme.revues.org/index 188.html).

BDD-A1073 © 2012 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:43:08 UTC)

Entrechat. *Social Drama* and *Cultural Performance* in Caragiales's Sketch Stories

Anthropology and literature meet every time on a very thin line. They can rarely live together, but it is impossible to separate them for good as they are often united by the author, content and characters or, as they are called in social sciences, observer and actors on specific ground. How fit for an anthropological analysis is Caragiale's sketch stories? How much of the text is based on context and what does the ritualisation of the Romanian society from 1900 really mean? These are the questions to which we are trying to answer. The Anglo-Saxon researchers, descendents of Victor Turner, regard society as a theatre, a stage, the anthropologist's task being reading the lines over the actor's shoulder, the usages and the meanings. The issue of memory, the gestures, the linguistic manipulation and the meticulous observation of the other are as many arguments for such an analysis. We tend to call an oral society as being conservative both in form and content, their constant task being specifically respecting the unaltered tradition. These could be the essential features that define the *eternal*, *present*, "Caragiale effect" (Trandafir 2002) as a refined anthropologist. The accuracy of the orality of his style, is, in fact, the code in which we see ourselves now, in the old characters, in a society whose time is almost frozen, "vremuieşte" ('zeitigen').

BDD-A1073 © 2012 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:43:08 UTC)